

ОКРЕМА ДУМКА

судді Конституційного Суду України Сергейчука О. А.
стосовно Висновку Конституційного Суду України
у справі за зверненням Верховної Ради України
про надання висновку щодо відповідності законопроекту
про внесення змін до Конституції України щодо недоторканності
народних депутатів України та суддів вимогам статей 157 і 158
Конституції України

На підставі статті 64 Закону України «Про Конституційний Суд України» висловлюю окрему думку стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо недоторканності народних депутатів України та суддів вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 16 червня 2015 року № 1-в/2015 (далі — Висновок).

Не заперечую, що запропоновані законопроектом про внесення змін до Конституції України щодо недоторканності народних депутатів України та суддів (реєстр. № 1776) (далі — Законопроект) редакції статей 126, 129 Конституції України безпосередньо не містять суттєвих невідповідностей положенням статті 157 Основного Закону України, і тому в цілому підтримую резолютивну частину Висновку. Тим не менш вважаю за необхідне висловити міркування щодо його мотивувальної частини, яка стосується питань суддівської недоторканності. Як суддя-доповідач переконаний, що ця частина Висновку мала б бути більш аргументованою і додатково містити ряд застережень виходячи з такого.

1. Інститут недоторканності судді (суддівський імунітет) є загальновизнаним у сучасній світовій практиці демократизму функціонування судової влади в країнах із громадянським суспільством. Він є важливою гарантією незалежного й об'єктивного правосуддя як соціальної функції органів судової влади, що покликана забезпечувати стабільність суспільних відносин на засадах права і справедливості¹.

Конституційний Суд України неодноразово висловлював свою позицію щодо гарантій незалежності та недоторканності суддів. У Рішенні від 12 липня 2011 року № 8-рп/2011 зокрема вказав, що гарантії самостійності судів та незалежності і недоторканності суддів як носіїв судової влади визначені у статтях 6, 126, 129 Основного Закону України, згідно з якими державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову; судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону, а вплив на них у будь-який спосіб забороняється; незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією та законами України (абзац другий підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини).

¹ *Константин О. В.* Суддівський імунітет як гарантія об'єктивного і неупередженого правосуддя в державі // Вісник Верховного Суду України. — 2010. — № 1 (113). — С. 44, 47.

У Рішенні від 1 грудня 2004 року № 19-рп/2004 (справа про незалежність суддів як складову їхнього статусу), Конституційний Суд України зауважив, що складовою незалежності суддів є їхня недоторканність, призначення якої забезпечити здійснення правосуддя; затвердження Конституцією України гарантій недоторканності суддів зумовлено їхньою професійною діяльністю у відправленні правосуддя (абзаци перший, третій підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини). Цю ж позицію Конституційний Суд України врахував при розгляді справи про внесення змін до статей 80, 105, 126, 149 Конституції України (підпункт 5.2.2 підпункту 5.2 пункту 5 мотивувальної частини Висновку від 10 липня 2012 року № 126/2012).

У контексті зазначеного, на моє переконання, слушними є погляди судді Конституційного Суду України у відставці Скоморохи В. Є., викладені у його окремій думці стосовно Висновку Конституційного Суду України від 5 листопада 2003 року № 2-в/2003 (справа про внесення змін до статей 76, 78, 81 та інших Конституції України), згідно з якими «у демократичному суспільстві соціальна роль судів полягає в тому, що вони, здійснюючи правосуддя, зобов'язані гарантувати верховенство права, забезпечувати права й свободи людини. Цим обумовлено й місце судової влади в системі влади, і статус суддів. Незалежність — не самоціль і не привілей суддів, а їх обов'язок, необхідна умова охорони прав людини, основний принцип здійснення правосуддя, який безпосередньо впливає з права кожної людини на розгляд її справи незалежним і неупередженим судом (стаття 6 Конвенції про захист прав та основних свобод людини 1950 року та стаття 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року)» (абзац перший пункту 3).

2. Законопроектом пропонується частину третю статті 126 Конституції України викласти в такій редакції:

«Суддя не може бути без згоди Вищої ради юстиції затриманий та до нього не може бути застосовано запобіжний захід у виді тримання під вартою до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання при вчиненні або безпосередньо після вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину проти життя та здоров'я особи».

Цими змінами передусім пропонується змінити суб'єкта, який повноважний надавати згоду на тимчасове обмеження свободи та права пересування судді до винесення обвинувального вироку судом, з Верховної Ради України на Вищу раду юстиції.

Погоджуюсь, що надання такого повноваження Вищій раді юстиції, яка складається переважно із суддів, є додатковою гарантією суддівської недоторканності, а тому не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина і відповідає вимогам частини першої статті 157 Конституції України.

Разом з тим слід звернути увагу на те, що принцип формування Вищої ради юстиції переважно із забезпеченням більшості суддів у її складі вбачається лише з аналізу положень Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року № 22/98–ВР зі змінами.

На мою думку, Конституційний Суд України припустився помилки, залишивши цей факт поза увагою, адже виникає цілком обґрунтований сумнів щодо збере-

ження гарантій незалежності та недоторканності суддів у разі зміни законодавчого регулювання в частині визначення порядку формування Вищої ради юстиції за іншими принципами.

Таким чином, у підпункті 4.2.1 підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини Висновку доцільно було б зазначити про необхідність закріплення саме на конституційному рівні засад формування складу Вищої ради юстиції, встановлених у Законі України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року № 22/98–ВР зі змінами.

У цьому ж підпункті Висновку Конституційний Суд України мав би звернути увагу й на те, що повноваження Вищої ради юстиції з моменту прийняття Конституції України у 1996 році визначено у її статті 131.

Тому закріплення у статті 126 Основного Закону України повноваження Вищої ради юстиції давати згоду на затримання судді та застосування до нього запобіжного заходу у виді тримання під вартою до винесення обвинувального вироку судом вказує на доцільність внесення відповідних уточнень до його статті 131.

3. Законопроектом пропонується доповнити статтю 129 Конституції України новою частиною такого змісту:

«Притягнення суддів до юридичної відповідальності здійснюється на загальних підставах. Судді не можуть бути притягнуті до юридичної відповідальності за діяння, вчинені у зв'язку зі здійсненням правосуддя, крім випадків ухвалення завідомо неправосудного судового рішення, порушення присяги судді або вчинення дисциплінарного правопорушення».

Конституційний Суд України, посилаючись на положення додатку до Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листопада 2010 року № (2010)12, констатує, що зміни до статті 129 Конституції України не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина. Крім того, враховуючи ряд положень міжнародних правових актів, єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні підкреслює, що визначення порушення присяги судді як підстави для притягнення його до юридичної відповідальності за діяння, вчинені у зв'язку зі здійсненням правосуддя, не узгоджується з позиціями Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеціанської Комісії), Європейського суду з прав людини.

Погоджуюсь із такою позицією Конституційного Суду України, однак вважаю, що в ній наведено недостатньо правових аргументів та необхідних застережень.

У цьому підпункті Висновку слід врахувати, що не тільки поняття «порушення присяги» є розпливчастим. Викликає сумнів конкретність визначення таких понять, як «ухвалення неправосудного судового рішення», «вчинення дисциплінарного правопорушення суддею», які також позначають діяння, що можуть бути вчинені суддею у зв'язку зі здійсненням правосуддя та за які він може бути притягнутий до юридичної відповідальності.

На мою думку, точність і передбачуваність наведених понять є необхідними умовами для дотримання принципу правової визначеності, який є одним із елементів верховенства права, а отже, і для забезпечення гарантій незалежності суддів, що, в свою чергу, впливає на дотримання прав і свобод людини і громадянина.

Як вказав Конституційний Суд України у Рішенні від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010, згідно з принципом правової визначеності обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлюваних такими обмеженнями; обмеження будь-якого права повинне базуватися на критеріях, які дадуть змогу особі відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки (абзац третій підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини).

Я глибоко переконаний, що унормування у Конституції України наведених абстрактних юридичних понять без чіткого їх розмежування на законодавчому рівні може призвести до вільного трактування пропонованої конституційної норми та, як наслідок, до свавілля у питаннях притягнення суддів до відповідальності за діяння, вчинені у зв'язку зі здійсненням правосуддя.

Суддя Конституційного Суду України

О. СЕРГЕЙЧУК